

КА ЛИКУ МИЛЕТЕ ЈАКШИЋА

Дух ми се свуда са природом слива
Милета Јакшић

Il y a une grande misère dans les villages
Georges Schéhadé

[Извесни књижевни кругови желе, оправдано, да се прецизније оцрта лик песника Милете Јакшића, да се одређеније стегне формула око имена и рада његова. И ово је један прилог на тој сврси.

[Јакшић је живео на селу, био сеоски свештеник. У једној својој песми, врти оде селу, па и сеоском песнику, која се и зове СЕОСКИ ПЕСНИК, Јакшић је изреком, уз чисто декларативан поступак назвао себе сеоским песником, и приказао себе као сеоског песника. Како? Као убеђено задовољног што је то, што ради не мари за славу, што га не гени критика, што зими помало објект^оствује на банку топле пећи, уз лулу дувана и уз мисли "светле кокреснице летне ноћи". Свих пет строфа те песме завршава песник рефреном:

Како су ми славна дела—
Јер сам песник свога села.

Ми се усуђујемо не веровати да је та песма била сасвим искрена. Сумњамо, јер је то једина субјективна песма целе збирке у којој је баш раскалашно весело, баш бахат песник који је иначе врло стишан, дискретан до учтивости, ~~и~~ пун мера, што је одлика његове поезије. Она песма, мислимо ми, ~~је~~ врста ^{не} самоизмирења са сеоским животом и са сеоском поезијом коју не прате ни слава ни критика, која, другим речма, није много позната преко граница парохије и среза. Жорж Шехаде, песник на француском језику, по рођењу Иранац, равничар са неког азијског Баната, исписао је горе наведен стих дубоко искрено: Велики је јад по салима. ^и Друге стране, немачки класик песник Хелдерлин / *Hölderlin* /, није уопште веровао у неке бахате радости поета. Он је то изразио у познатом стиху: Нико не може ни најрадосније радосни казати. Јакшићева шумна радост од његове сеоске поезије, и његове специфично сеоске судбине, ми сматрамо да је била израз

човека који има моћ да у себи живи поетично упркос јаду или болу, који са грацијом, са отменом мером некада каже, а много више пута сакрије судар између себе и своје ^{своје} судбине.

[Више је него јасно да је Јакшић био занесен природом, био заљубљен у њу до краја своје збирке, што ће рећи до гроба. Али заљубљен без романтике. Јакшић има прецизних, пластичких описа и сцена из природе, нема романтичних, у ^{окоме} ~~чему~~ се крије снага, али и недостатак. Кад љубав може да буде прецизна, нешто негде у њој кула. Знамо само још једног песника од имена који се изреком и наштампано декларисао за сеоског песника. То је познати и омиљени шкотски песник Роберт Бернс / R. Burns /, али Бернс је био песник села из душе и срца ^и из петиних жила свога простољудног темперамента. Он је своје песме великим делом писао у шкотском дијалекту. А што је много важније још, он је са селом и природом певао и људе, сељаке, и њихове јаде и радости, њихове радове и забаве. Бернса је село интересовало и национално и политички и социјално. Јакшић, углавном, превиђа људе. У малобројним песмама је дао ^{људе} ~~сеоске~~ идиле на селу. У једној, доста наближенској, дао је моменатну фотографију сеоског ћате и сеоске кокете. У другој, симпатичнијој, врсту шаливе баладе о сеоском ђаволу, који у понећ шклоца на вратма, и бака се смртно препада, а унука храбро премаља главу да га види. А затим, обе заривају главу у јастуке, бака бледа, унука румена. Дешна је ~~и~~ од ове песме описна слика сеоског дворишта, на којем има свега само човека нема. Овај детаљ ^{међу њима} не треба криво интерпретисати. Има људи који у природи не виде човека ако им баш и пред очима стоје. Имало је великих сликара пејзажиста који су сликали све у пределу сељачког живота. Имало ^{је} ~~је~~ сликара пејзажа који, у галерији, прескоче пејзаж са моментима из људског живота. Бернс није спадао у те. Једна од познатих његових песама је песма о Џону Барликорну, Јови Јечменозрцу. Неки моћници репили су ^{били да Јови} ~~да~~ униште. Али, мало пролећа, мало топле кише, и Јова Јечменозрнац се опет провали испод земље, здрав, свеж, трајан. Ту ^{успити} је ~~у~~ страстна љубав за простољудије успела безмало генијално да земљу и сељаке поистоветује, сељаку даде виталитет планете.

[Они који у величанству природе превиђају човека то су

махом пантеисти са религиозним или философским наклоностима за тај поглед на свет. Строже узето, Милета Јакшић није био ни једно ни друго. Он нигде није свој завичај везао за природу васелене; још мање је с природом ишао преко видљивих хоризоната. Нигде није одао да се у њему укрита хришћанство са неком мистиком. С друге стране, овај свештеник једва је поменуо Бога у поезији својој. Хришћанске легенде ^{песме} су песме које је диктирало луцидно срце. Од црква, ту су само звона, чују се кроз етар при сумраку, кад се дан дели од ноћи. Пантеистичка философија долазила је код Јакшића до израза не теоријски, него уметнички; живео је песник ^у лепотом и тишином природе као са знацима који су га усхићавали, али којима није испитивао феноменолошка значења. Не знамо да ли је Јакшићу било познато како је ^{Хераклит} тумачио суштину пророчанстава у Делфима: "божанство ништа не каже, и ништа не сакрива, само даје знаке". ~~Знаци су~~ Знаци у природи привукли су Јакшића једаред за свагда и он је ишао за њима као месечар за месецом. Чудесним и дивним знацима из природе Јакшић је био не само занесено одан, него до покорности одан. На сваком кораку, у сваком тренутку имао је он неки директан ^{и послушан} додир са појавама и сценама у природи. Њим перо узме у руку, из ^{пера} ~~пера~~ се излива неки опис, нека слика природе. Бернс је сматрао да је то гаранција за поезију песника села. Бернс има стихове: Нема песника који ће наћи Музу своју — ако не лута по стазама и уз токове — и ако при том не мора много да мисли. Јакшић је лако и одмах имао неку емоцију, неко запажање, и ^{био} ~~имао потребу да~~ нагон да каже које је знаке видео. И сувише често је поново и поново исписивао знаке јесени, зиме, пролећа ~~и лета. Из углавном знаке који се показују у границима видљивог хоризонта~~ лета, више дескриптивно него медитативно. Никада није питао природу: Ко си? нити: Шта си? Није тражио иза ње велики принцип ^{Покрета} Покрета. Сагледа знаке, ^и ~~и~~ дупне се с њима над село, над људе, и скромни његов пантеистички сан се остварио, без прекорачења у трансцендентно. Не може се рећи да Јакшић није додиривао и такозване велике теме, од којих највећа смрт. Али он је и смрт видео најпре као један знак из природе, и није јој давао више меланхолије него колико је нека природна појава уз погреб меланхолично деловала. Мали лептирак

лети над погребом детета. Над ковчег ~~они~~ спуште, лептирић одлети. Вели песник, можда је то душа испратила своју чауру. Било би доста поенте за малу лирску песму, али експресија је суха, ~~и~~ без мириса. Смрт, по Јакшићу љубавнику природе, само је једна конкретна тајна, ако се сме тако, рећи. Мена од живота на смрти слива се савеликим менама у природи. Дешава се ~~смета~~ да Јакшића, неочекивано мала тема, прост конкретум, боље одбаци у реалност с оне стране видљивог света. Шегова врло привлачна песмица ПЛУСАК овако се свршава у трећој строфи:

Ко да је неки грдан терет мино
Откад је онај црни облак плако;
Чини се да је после тешких суза
Великом срцу света лако, лако.

Кад читалац прочита ПЛУСАК, очекује романтику. Плусак у Банату можда буде повод романтици у разним правцима. Банат, без великих река, са мртвим водама канала, ~~покипао~~ ~~покипао~~ жмекће од воде; он је пун ритова, пун тресе и врба кроз чије покретне стабаоца свира грозница. Али пун је Банат и љива које су жедне, које се страшно опијају водом. Не. ~~Детаљи~~ ^{ситуација} су конкретни, описни; ~~строго~~ на лишћу се капље стаклене; душа земље мирише; прашина је влажна; звона се друкчије чују кроз ~~де~~ густ ваздух. Али екстаза је у срцу света, ~~а~~ ^{Свако} ту екстазу песник не тумачи, не везује је ^{ни} ~~за~~ ^{нико} ~~нико~~ од онога што је обилном кишем благословено. Јакшић осећа меру и не греши. Плусак, то је повод за луцидну радост. Али има Банат и тешку бескрајну маглу, великог мајстора језе и језивости. Како то изгледа код Јакшића. Доста занимљиво и, као увек, поштено одмерено и искрено. Један од знакова из природе јесте нарочита тишина од магле. Јакшић, зналац, наглашава: тишина од магле. Најпростијим средствима изводи он у песми рафиновану метаморфозу магле у тишину: маглавена миријада својих иглица о предмете, и тако везе тишину, и себе уткива у тишину. На крају песме:

Магла све боје брише, звуке гута...
Без покрета се под њом гране сагле.
Све ћути, стоји, када она плута...

Ова тишина долази од магле.

Грација. Ретко осећање мере. Прозрачна рука кроз коју песник једнако види речи, пребира их, распоређује, вади, стишава. Колико је Јакшић у томе сигуран најбоље се види тамо где је против тога погрешно. Оно што је сувишно ~~показује~~

у некој песми, можете тако рећи маказама отсећи, а што остане биће кратка, ^{важити} тачно одмерена, нрукрашена песмица која каже нешто што ~~не трајаће~~ и милион година, као природа. У не смо УТЕХА имамо први двостих ~~овде~~ баналан:

Плакати — на што? Те сузе — чему?
Та браја морада буде свему.

Али зато је у другом двостиху прави почетак песме:

Ствари су људске краткога века —
Твој узвик бола нема одјека.

Последња два двостиха су чист плеоназам; али ако се они отсеку, песмица је довршена поетском утехом човеку над стварима од којих се завазда растаје:

Почекај, па ћеш и ти за њима.

Тако је завршио једну од својих најкраћих и најлепших лирских песама Гете:
Warte, bald wirst auch du.

Јакшића човека и песника очарале су мене годишњих времена. Малобројне су његове песме које нису то. А ако на први поглед и нису, у основи јесу. Са годишњим добима иде Јакшић у идиљу, у баладу, у епигију, у лирски епис. Сасвим природно, ако се неко природом инспирише. Џејмс Томсон је написао неколико књига стихова ^у годишњим временима. Славни музичар Лендел има ораториум Годишња времена. Мене годишњих времена то је стална симболика над нашим главама. Само, код већине уметника поезија четири главне годишње мене води у буколичку песму, у живот сељака и његових животиња, у свечане и у катастрофалне тренутке стихијских дејстава. Село је то: земља, стока, годишња времена и између тога, људске страсти које су на селу утолико опасније и страшније што их не разуме ни ~~жива~~ ни во, ни коњ, ни годишње доба. Јакшић сасвим друкчије. Далеко од тога да као Вергилије буколичку песму земе за лепог, урањеног коња који има "две ртељаче" Јакшић сеоски песник, који је увек мало изнад селом, везује годишња времена за нешто апстрактно и симболично као што су и она сама, за ~~завичај~~ ^{не} ^{доја}. На један индиректан и утанчан начин Јакшић је ~~песник~~ ^{не} ^{доја} села, него свога завичаја, а завичај његов је — никада ~~не~~ не каже Ванат — завичај његов је позорница природних игара, сливен са природом као и Јакшић сам. Нема код Јакшића људских радова ^и ~~збојева~~ ^и нема поплава

не задовољају, не памте се. Описни стил пређе у монотонију, песник полегне у својој искључивој херметици и шапће сам себи своје песме о природи. Покорно сливен са природом, са својим главним и можда јединим уточиштем, Јакшић природи никада није хитноу протест, изазивање, питања о њеним покретним мотивима. Никада није сикнуо или цикнуо у име човека и његове судбине, због зависности од природе. Сливеност с природом годи Јакшићу неуморно, његова поезија губи отуда покрет, свежину, изненађујући елемент запажања или медитације. Пол Елиар [Eliard] је донео свежину кад је збирку песама назвао не Људи и њихове животиње, него животиње и њихови људи. Елиар дискриминира, мења, покушава нове поретке и хармоније. Јакшић се слива, пасивно слива. На фебруарској пригревици слива се са бубицама у сунчеву децу. Осећај и слика су леви, али процес мисли је пасиван. Зар не би могао негде добити место, као сунчева деца, сељаци који најбољој страшној жеђи негде ипак раде, измахују, топе се у месу, али надживљују паклену врелину и благосиљају је кад падне вече, и бесиљак замирише како само после јакних врелина на мирише: као измирна бачена на угљевље. Остаје ^{метуши} увек дах свежине од невероватне једноставности ^{Jakshić} израза, од чудно поштених егзалтација. ^{Ако} се једноставан израз не поклати са општим местом, Јакшићева експресија има ^{ако} ~~чар~~ ^{ако} чар средњевековног уметничког примитивизма. Не много ватре, али ^{зато и} не много дима. Бернс сеоски песник ишао је понекад у епикурејство. Јакшић се не сећа ни јела, ни пића, ни свадбе. Љубавне песме су му зато најмање убедљиве. Једино је ту имао наметнутих акцената, вештачке ~~жеге~~ жеге. Љубавне песме, зачудо, биле су безначајне и код Ђуре Јакшића.

Љеза Јакшића из села Српска Црња у Банату дала је два песника, од којих је први, старији, извадио из фонда предака двакрупна талента, сликарски и поетски. Ђура је оставио Банат и село, прешао у Србију, али ту га је зла судбина опет приковала уза село. Млађи Јакшић је остао у Банату и селу. Имату неки чвор, нека породична трагична црта: два човека са даровима, сатезањима и способностима за успон, остају, фатално, до краја, на селу [Ђура Јакшић је дошао у Београд тешко болестан и готов да умре.] Како су носили село и судбину сеоских песника? За Ђуру, село је било и остало несрећа,

проклетство, неправда, унижење. Социални бунтовник појачао је у Ђури националног борца. Одјеци његових стихова ^и сенке његових гестова још су ту. Генерације осећају да је Сумраковац био Ђурина тамница... Милета је примио село, свесно се сматрао сеоским песником, сигурно је да и селу има да захвали што је ушао у мудру и пасивну срећу од сливања с природом, која га је мамила, освојила, инспирисала у његовој поезији што је најбоље као песма и као љубав ~~према~~ према завичају. Милета није постао песник завичаја ни у националном ни у социјалном смислу. ^{Савршени су у Милети били млади.} Ђура Јакшић је био хармоничан са својим страстима, Милета Јакшић са мистеријима и симболиком годишњих времена. Ђура је имао реторику која потсећа на летњи олуј у Банату: ~~на~~ почиње са сухим громом који нешто расцепи или спржи. После грома, Ђура је имао и грцај и крик бола и сузу немоћи. Милета, како је превиђао животне проблеме сељака, тако је превиђао и својеличне. Пантеистички занет или ~~меланхоличан~~ меланхоличан, он је одбројавао просодијски и језички његоване ~~стихове~~ стихове као да тихо спушта зрно по зрно на бројаницама, не онима за молитву, него онима за самоћу и ћутање. Зрно тихо звецне, песма облети главу песникову. Зрно, песмица. Уједначена је била машта Милете Јакшића. Ретко скроман и прав човек он је тачно тако равномерно и уједначено стихове низао. ^{Милетин, што је утисак} ~~Такође је~~ прво читао песама. Ако читалац по други пут прочита оно што је избележио као најкомуникативније, врло ^и се просто и искрено саопшти: ~~такође~~ да се са мирним и правилним ударима зрнаца откидало у песнику нешто што није правилно нанизано ни као годишња времена ни као ћилибарска зрна. ~~Када себерете ова врло малобројна места где је песник говорио на уста човека или у име свога јави се тргнете. Како је тешко било сакривати, а како је песник ипак сакрио своју тајну и од људи и од саме природе. Врло ретко, али ипак, реком стихова плочи и по комадићу по потонулог разбијеног броду. Део је и Милета да одброди са села! ^{Па} ~~Милета~~ се хотимично везао за природу, ~~док~~ га она није коначно везала за себе, Хотимично је начинио своју поезију мањом и мирнијом од свог унутрашњег живота. Хотимично је она песма о сеоском песнику онако весела. Једино је та песма неискрена... Ако је поезија Ђуре Јакшића једна велика хероика, поезија Милетина је једна скромна али ^{хероика} хероика~~

Милора Селушти

зрица. Над читалац сабере малобројна места где је песник пустио човека да говори:

Само под земљу, под земљу не!

или је говорио у име свога ја:

Да се откинем ко са ланца псето,
и не дочекам опет овде лето,

читалац се тргне. Како је тешко било сакривати, а како је песник ~~чак~~ сакрио ~~се~~ своју тајну и од људи и од саме природе. Ретко, али ипак, реком стихова плови и комадић од разбијеног брода. Хтео је и Милета Јакшић да одброди са селом. Па се хотимично везао за природу, дакле га она није коначно везала за себе. Хотимично је, морао хотимично да чини своју поезију мањим од свога унутрашњег живота. Хотимично је она песма о сеоком песнику онако весела, и можда једина неискрена Јакшићева песма. ... Ако је поезија Ђуре Јакшића била једна велика хероика, поезија Милете Јакшића ^{који је сакрио своју судбину у себе,} била је једна скромна али честита хероика. ^{Нико} ~~нико~~

му проз неке и неке сагледање судбину

Исидора Секулић